

Norsk foreldreskap – en øvelse i likhetskultur

En sammenligning av forestillinger om
«godt foreldreskap» blant ungdom og deres
foreldre i Norge og Israel¹

Geir H. Moshuus

Vi sier ofte at Norge preges av en likhetskultur. Men hva betyr egentlig likhetskulturen for våre forestillinger om hva «gode foreldre» er? Og hva er det særnorske ved likhetskulturen? I denne artikkelen sammenlignes en undersøkelse av norske foreldre og ungdoms syn på foreldreskap med en tilsvarende utført i Israel. Begge steder har et utvalg svart på det samme åpne spørsmålet: «Hva betyr det å være gode foreldre slik du ser det?» Det argumenteres for at en sammenligning av kulturelle mønstre er et nyttig korrektiv til moderniseringsteori i studiet av foreldreskap. Til slutt i artikkelen diskuteres likhet koblet til henholdsvis autonomi og respekt som fruktbare måter å forstå de forskjellene som framkommer mellom Israel og Norge.

«En god forelder vil passe på barnet sitt, og lære det en god oppdragelse. Da mener jeg å lære barna at det ikke er lov å stjele, lyve, banke opp folk osv. Foreldrene skal ikke gi for frie tøyler, men være litt grei og.»

Slik svarte en norsk ungdom på spørsmålet «Hva betyr det å være gode foreldre slik du ser det?»² Gode foreldre skal både gi plass til sine barn og være sjef på samme tid. Moren la vekt på det samme. Hun nevnte «grensesetting sammen med ungdommen» som et viktig

punkt. Jeg skal sammenligne forestillinger om «godt foreldreskap» blant norske ungdom og deres foreldre med tilsvarende forestillinger blant israelske ungdom og deres foreldre (Magen 1994).³ Utsagn som det til denne ungdommen og hans mor, særmerker norske forestillinger i kontrast til israelske. Det oppdager vi når vi ser disse forestillingene i lys av en likhetskultur. utfordringene norske foreldre står overfor, dreier seg ikke alene om å løse de krav moderne samfunnsutvikling stiller dem overfor. Godt foreldreskap foregår innenfor kulturelle rammer hvorved en generasjon sosialiseres til å erstatte plassen etter den, den kommer etter. Denne sammenligningen vil vise at når norsk ungdom står overfor sine foreldre, er den største utfordringen grenser og ansvarsfordeling. I andre land kan det dreie seg om å få løst konflikter mellom unge og voksne som ikke kan snakke sammen. Norske ungdom og deres foreldre snakker sammen. Men det er fare for at ansvarsfordelingen mellom dem pulveriseres. Både de unge og deres foresatte forventer av dem som inntar rollene som foreldre, at de både skal utvise kjærlighet og at de skal utvise autoritet når det er nødvendig; norske foreldre skal være kjærlige sjef.

Moderne forskning om foreldreskap

Forskning om moderne hushold og familieformer legger vekt på at familien har vært gjenstand for stor grad av endring i vår tid (Fauske og Øia 2003). Holter skisserte den historiske utviklingen av familien i Nord-Europa (Holter 1975). Familien har gått fra å være en åpen, ustrukturert form under føydaltiden til å bli en fastere organisert og lukket enhet som den borgelige familie. I vår tid har denne blitt til en lukket, men ustrukturert intimfamilie. Hennem oppsummerer denne utviklingen ved å peke på hvordan det skjer en historisk forskyvning. Før var det en vektlegging av familiens verdemessige forrang i et samfunn med kollektivistiske prinsipper. I dag er familien sekundær i forhold til individer med egne individuelle rettigheter: «Familien framstilles som en ramme for individets utfoldelse og mer som et middel enn som et mål i seg selv» (Hennem 2002:61). Fauske og Øia skriver at det har foregått «en funksjonstømming» i familien (Fauske og Øia 2003:121). De er opptatt av hvordan stadig større del av omsorgsarbeidet som tidligere ble utført i familien, i dag foregår innenfor institusjonaliserte rammer. Hennem legger vekt på hvordan lovendringer og nye reguleringer har endret mye av det tradisjonelle grunnlaget for relasjonene internt i familien. Først i 1964 bortfalt barns formelle plikt til å forsørge foreldrene sine, gjennom lov om sosial omsorg (Fauske og Øia 2003:101). I en ny lov-

tekst, barneloven av 1981, ble det fattet vedtak som styrket barns selvbestemmelse. Siden 1970-tallet har barn fått rettighetsfestet større grad av autonomi fra foreldrene. I 1972 ble loven om foreldres refselsesrett opphevet, men først i 1987 ble det uttrykkelig forbudt med fysisk avstraffelse (Fauske og Øia 2003:111). Tilsvarende lovendringer fant sted også i de andre nordiske landene og i Østerrike (Fauske og Øia 2003:112). Bakken finner at hele 80 % av elevene i Osloskolen opplevde sine foreldre som *autoritative*, det vil si at de passer på, støtter og setter grenser (Bakken 1998). I en sammenligning av syn på foreldre blant ungdom med norsk og med innvandrerbakgrunn, fant Øia at det var store forskjeller (Øia 1998). Ungdom med norsk bakgrunn opplevde større frihet og reglene var mindre strenge, men selv om foreldre med norsk bakgrunn ga større rom for frihet, argumenterer Øia for at det var en frihet basert på ansvar og tillit. Hennem har gjort en omfattende analyse av relasjonen ungdom–foreldre (Hennem 2002). Hun viser hvordan disse relasjonene på samme tid omhandlet et kjærlighetsarbeid og et autoritetsarbeid. Hennem er også innom kulturspesifikke sider ved disse forestillingene om foreldreskap, men hun konkluderer ikke omkring det hun finner som karakteristisk for særnorske forhold. Likevel, vi tenker oss jo ofte at norske samfunnsforhold er preget av en likhetskultur (se for eksempel Klausen 1984). Har ikke dette også betydning for de familierelasjoner vi får? Mye av forskningen omkring familieforhold i vårt samfunn diskuterer først og fremst ulike aspekter ved de moderniseringsprosesser som kjennetegner vårt samfunn, for slik å forklare de relasjonene vi får mellom foreldre og barn. Men er dette hele bildet?

Mye sosialpsykologisk forskning er opptatt av å skille ut og se på spesifikke sider ved atferd og forestillinger blant unge og deres foreldre for å forklare moderne familierelasjoner. Coleman skriver om de spesielle utfordringene i ungdomsperioden (Coleman 1997). Ungdom preges av rolleambivalens, og foreldre opplever at deres posisjon i forhold til barna er mye mer uklar enn da de var yngre. Magen (1994) skiller ut ni kategorier som han finner relevant i en gjennomgang av forestillingene israelske ungdom og deres foreldre hadde om godt foreldreskap. Forestillingene dreide seg om foreldreskap som utøvelse av kjærlighet, autoritet, omsorg, forsørgelse, samvær, vennskap, respekt, autonomi og skole. Den israelske undersøkelsen fant sted fordi det internasjonalt ikke var gjennomført forskning på ungdom og deres foreldres syn på foreldreskap (Magen 1994:172). Magen er opptatt av at skillene mellom barn og foreldres oppfatninger reflekterer utviklingsstadier knyttet til barnas alder. Men samtidig er det som om kulturelle aspekter ved foreldreskap er irrelevant. Det bringes ikke inn et kulturperspektiv i analysen. Men det er økende interesse for å se på

betydningen av kultur i barne- og familieforskning. Backe-Hansen har nylig stilt spørsmålet «Er de adferdsmønstrene og de sosiale prosessene vi observerer i Norge, et resultat av spesielle, kulturelle forutsetninger (...), eller er de uttrykk for mer eller mindre generelle tendenser og årsaksmekanismer i moderne samfunn?» (Backe-Hansen 2002a). Det er likevel tydelig at felles kulturelle rammer må ha en viss betydning. Bakgrunnsvariabler som foreldrenes inntekt og deres utdanning betydde nemlig lite for variasjonene i svarene som ble samlet inn. Kjønn hadde også liten forklaringskraft. Så, selv om Magen selv er opptatt av å plassere sine empiriske funn innenfor en forskningstradisjon som ser etter sosialpsykologiske faktorer som påvirker foreldre–barn-relasjoner, tyder alt på at undersøkelsen loddet grunnleggende kulturelle forestillinger om hva det vil si å være gode foreldre i Israel på tvers av sosiale forskjeller som i andre sammenhenger sikkert ville ha gjort skillene i oppfatningene tydeligere. Dette åpner for studiet av kultur gjennom sammenligning.

Sammenligning av kulturelle mønstre

Jeg har ingen forutsetninger for å undersøke de kulturelle rammene for godt foreldreskap i Israel isolert sett. Jeg skal bruke det israelske datamaterialet for å holde det opp mot det norske i en sammenligning. En slik sammenligning vil gi oss et innblikk i norske kulturelle mønstre i de forestillingene vi får, når de holdes opp mot mønstrene vi har i det israelske materialet. Intet mønster kan avleses uten at vi har et annet materiale å sammenligne med. Det har som Krogstad påpeker, vært en spenning innenfor studiet av kultur mellom å studere samfunn som unike helheter eller som helheter i lys av mer generelle regelmessigheter (Krogstad 2000). Israel og Norge er nok nokså ulike samfunn. Men fordi vi har undersøkelser hvor likelydende åpne spørsmål stilles til sammenlignbare grupper av respondenter, får vi en studiesituasjon hvor forskjelligheten i forestillingene også lar seg sammenligne (Krogstad 2000:104). Ifølge Krogstad er ikke sammenligning avhengig av fenomeners grad av antatte nærhet (i sosial og kulturell forstand), men av at man har å gjøre med fenomener som befinner seg på noenlunde samme generaliseringsnivå. Det er grunn til å tro at likelydende spørsmål om foreldreskap stilt til nokså like grupper av respondenter, dermed åpner for relevante sammenligninger, selv om undersøkelsene ble foretatt i ganske ulike land.

Jeg ser på det som synes å være hovedforskjellene mellom det man fant i Israel og det vi finner her. Jeg er interessert i svarfordelingene i de to

undersøkelsene; det kan synliggjøre forskjeller i kulturmønstre. Med andre ord, jeg antar at forskjellene i svarene kan fortelle oss noe om hva som er de kulturelle rammene som ligger til grunn for de forestillingene av godt foreldreskap vi får fra respondentene i de to landene.

Min idé er altså å gripe tak i de største avvikene mellom de to undersøkelsene for å bruke dem som merkesteiner i en diskusjon av hva norske foreldreskap er for noe, hvor forskjellene mellom svarfordelingene brukes som føringer i analysen.

Datagrunnlaget for analysen er en av spørreundersøkelsene som ble gitt til et landsdekkende utvalg strategisk selektert etter bosted. Utvalget besto av 806 ungdom som besvarte spørreskjema ved to anledninger. Først når de var 13 til 14 og igjen når de var 15 til 16 år gamle. Undersøkelsen fant sted i perioden 1996 til 2001 og var en del av datainnsamlingen til studiet «Barns utvikling og levekår i et helhetlig og ressursorientert perspektiv», finansiert av Norges forskningsråd 1996–2001 (Backe-Hansen 1999, 2002b, 2003). Ved den siste datainnsamlingen, gjennomført i 1999 da respondentene var 15 til 16 år, inkluderte spørreskjemaet et åpent spørsmål: «Hva betyr det å være gode foreldre slik du ser det?» Det var avsatt en halv side til besvarelsen. Under den siste datainnsamlingen ble skjemaet også besvart av de unges foreldre.

For å sikre meg at vi får en sammenligning av omtrent like størrelser, er det norske materialet blitt behandlet etter designet som ble gjennomført i den israelske undersøkelsen (Magen 1994). I Magens undersøkelse ble spørsmålet om godt foreldreskap stilt til et utvalg av 14–15 åringer og deres foreldre. For dette spørsmålet var $N = 51$ for ungdommene (26 gutter og 25 jenter) og $N = 51$ for foreldrene (25 fedre og 26 mødre). Utvalget var selektert fra et større utvalg på 109 ungdommer og 109 foreldre etter foreldrenes utdanning. De med midlere utdanning (9 til 12 års skolegang) ble holdt utenfor. Utvalget besto kun av ikke-oppløste hushold. Funnene fra den israelske undersøkelsen viste at det ikke var særlige skiller mellom synet på godt foreldreskap mellom de med lite og de med mye skolegang; de viste kun forskjeller når det gjaldt betydningen av forsørgerrollen.

I den norske undersøkelsen som inkluderte foreldrene, var ungdommene 15 til 16 år gamle. Utvalget er en god del større enn det israelske; $N = 581$ ungdom og deres foreldre. Jeg har trukket ut hver fjerde respondent i datafilen, til sammen 134 respondenter. Siden det ikke var skilt mellom kjønn i resultatene som er rapportert fra den israelske undersøkelsen, gjør ikke jeg det heller.

Jeg tar utgangspunkt i tolkningen av svarmaterialet gjennomført i den israelske undersøkelsen. Det ble brukt hovedfagsstudenter til skåringen av

datamaterialet. Jeg har gjort den samme skåringen selv i behandlingen av det norske materialet. Det israelske materialet ble skåret etter følgende ni kriterier gjengitt i Magen (1994). Kriteriene er produsert gjennom den innholdsanalysen som ble foretatt på dette konkrete materialet. De engelske kriterieinndelingene er hentet fra Magens undersøkelse. Kategoribetegnelsen i stor skrift er mine oversettelser etterfulgt av mine oversettelser av de presiseringer brukt av Magen.

1. *Expresses feelings* – KJÆRLIGHET – Uttrykker følelser
2. *Educates, Authority, Serves as Modell or Example* – SJEF – Autoritet/ godt eksempel
3. *Understands, supports* – OMSORG – Forståelse/støtte
4. *Buys, Provides* – FORSØRGER – Kjøper/skaffer til veie
5. *Spends Leisure time together* – SAMVÆR – Bruker tid sammen
6. *Acts as Friend* – VENN – opptrer som venn med sønn/datter
7. *Respects, Democratic* – RESPEKT – Viser respekt/ viser demokratisk holdning
8. *Allows Privacy, Autonomy* – AUTONOMI – Tillater privatliv/autonomi
9. *Takes Responsibility for Schooling* – SKOLE – Følger opp skole

Siden det er viktig at skåringene stemmer rimelig overens, har jeg tatt med noen eksempler på hvordan kategoriene er anvendt på det israelske og det norske materialet.

Kategori	Den israelske undersøkelsen	Den norske undersøkelsen
Kjærlighet	«hugs and kisses» og «gives warmth and love and joy to life».	«Vise omsorg og kjærlighet» og «Fortell barnet at du er glad i det, og gi klemmer som viser omsorg.»
Sjef	«keeps promises», «sets limits» og «punishes when necessary».	«Å lære barna sine god folkeskikk» og «De må sette regler».
Omsorg	«encourages», «listens to his child's needs» og «is someone you can tell everything to».	«Å ha et godt forhold til barna, slik at de kan prate åpent ut om alt» og «Vere til stades når dei treng deg».
Forsørger	«Gives presents» og «gives surprises».	«gi penger» og «gir barna penger til forskjellige ting».
Samvær	«takes the kids to the amusement park» og «plays with his children».	«De må bruke tid på meg» og «Dra på tur med dem».
Venn	«treats her child as a friend».	«er god venn med foreldrene mine» og «å ha noen å prate med som man kan stole på».

Respekt	«is liberal, respects his child's needs» og «treats his child as a human being».	«En god forelder stoler på deg, de hører din mening og respekterer den» og «at de lar deg få lov til mange av de tingene du ville».
Autonomi	«doesn't interfere» og «lets his children make their own decisions» og «doesn't meddle in when she isn't asked».	«la barna få lov til å gjøre det andre barn på samme alder får lov til å gjøre» og «La barnet få utfordre verden».
Skole	«makes sure I do my homework» og «provides education».	«Er litt interessert i det som skjer på skolen» og «hjelper deg f.eks med lekse».

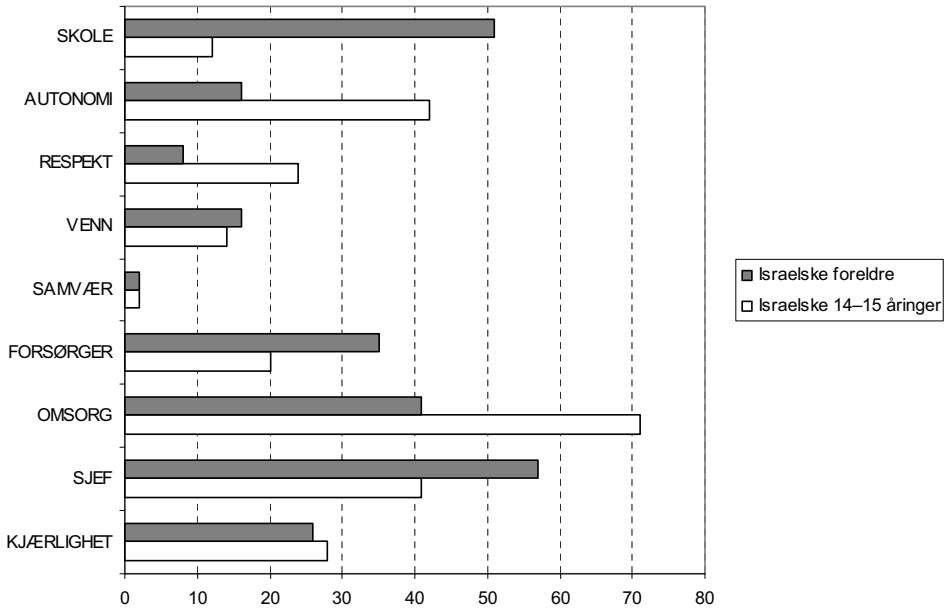
Det er verdt å merke seg at det norske materialet er skåret på basis av kategoriinndelingen gjennomført i den israelske undersøkelsen. Det kan innvendes at grensdragningen mellom noen av kategoriene i denne inndelingen kan synes problematiske. Det er ikke alltid lett å oppfatte hvor grensen mellom «autonomi», «respekt» og «omsorg» skal trekkes. Det kan godt tenkes at andre mer egnede kategoriinndelinger hadde meldt seg om jeg hadde valgt å gjennomføre en meningsanalyse uavhengig av den foreliggende israelske, men da hadde det vært mer problematisk å gjennomføre en sammenligning. Et annet moment er tidsdifferansen for gjennomføringen av de to undersøkelsene. Den israelske undersøkelsen ble gjennomført tidlig på 1990-tallet, mens den norske ble gjennomført i 1999. Det kan jo tenkes at den israelske undersøkelsen hadde gitt resultater som lå nærmere de som kom fram i den norske, om den hadde foregått på samme tidspunkt. Mye tyder imidlertid på at norske ungdommers syn på sine foreldre ikke har endret seg mye de siste ti årene. En sammenligning av ungdoms samvær med sine foreldre i 1992 og 2002 tyder på at det er få endringer (Storvoll og Moshuus 2003). De norske forestillingene ville trolig vært om lag de samme om undersøkelsen hadde vært foretatt samtidig med den israelske.

Til slutt, den foreliggende undersøkelsen har kun relevans for undersøkelser av de *forestillinger* som råder blant ungdom og deres foreldre. Spørreskjemaundersøkelsene forteller oss lite om *praktiseringen* av godt foreldreskap.

Godt foreldreskap i Israel og i Norge

Hva viste så den israelske undersøkelsen om forskjellene mellom ungdom og deres foreldre i synet på «godt foreldreskap»? Hvilke tema er hyppigst forekommende i svarene til henholdsvis de unge og deres foreldre?

Tabell 1. Israelsk ungdom og deres foreldres syn på godt foreldreskap (prosent)

Undersøkelsen gjengitt i tabell 1 viste at israelsk ungdom oftere enn sine foreldre kom inn på at gode foreldrene viste omsorg, at de ikke blandet seg unødvendig opp i de unges liv, at de lot de unge ta sine egne avgjørelser, at de ikke kom med råd før de ble oppfordret til det.

Omvendt viste undersøkelsen at israelske foreldre oftere kom inn på at gode foreldre var sjefer, at de fulgte opp skolearbeidet og at de sørget for at barna ble forsørget. –

Temaene kjærlighet og vennskap var om lag like hyppig forekommende blant både israelske ungdommer og deres foreldre. Verken unge eller gamle kom særlig ofte inn på samvær.

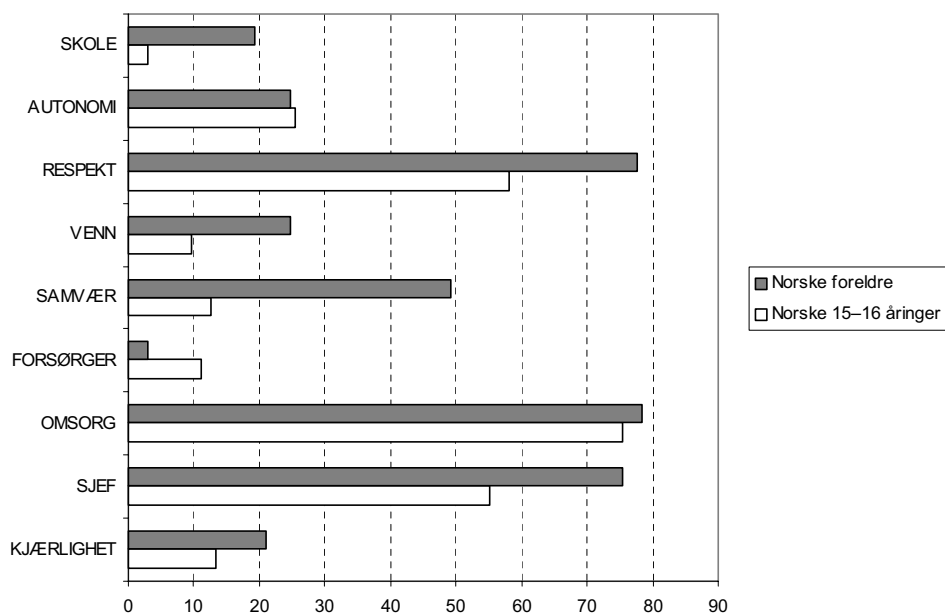
Dette kan tyde på at Israelsk ungdom var mye mer opptatt av at godt foreldreskap innebar foreldre som støtter og forstår. Slike foreldre, svarte Israelsk ungdom, oppmuntrer og lytter til deres behov. Dessuten var Israelsk ungdom opptatt av at foreldrene skulle ta de unge på alvor og lytte til deres oppfatninger. Israelske foreldre syntes på sin side å være mer opptatt av å være sjef. For foreldrene var det viktigere at gode foresatte fungerte som oppdragere, viste autoritet og fungerte som rollemodeller. Foreldrene syntes også å være langt mer opptatt av at gode foreldre sjekket at lekser ble gjort, og at skolen ble fulgt opp.

Kort sagt, det bildet som tegnes i den israelske undersøkelsen, viser en ungdomsgenerasjon opptatt av omsorg og autonomi i kontrast til en for-

eldregenerasjon som vektlegger sin rolle som sjef. Så langt den israelske undersøkelsen. Hvordan er så situasjonen her? Hvilke skiller finner vi mellom unge og voksne i synet på den gode forelder? Hvilke tema går hyppigst igjen i de åpne svarene de ga?

Svarene til de norske ungdommene og deres foreldre framkommer i tabell 2. Tabellen viser at det bare er ett tema som går igjen oftere i svarene til norsk ungdom enn i svarene til deres foreldre. Det omhandler forbruk. Norske ungdommer legger oftere enn deres foreldre vekt på at gode foreldre kommer med gaver og har med seg overraskelser hjem. Samtidig er det verd å merke seg at dette er et tema få kommer inn på. Kun en av ti ungdommer nevnte forsørgerrollen i sine svar, enda færre foreldre.

Tabell 2. Norsk ungdom og deres foreldres syn på godt foreldreskap (prosent)

Når det gjelder de aller fleste temaene vi kunne skille ut i de åpne svarene som ble gitt, var det slik at det enten ikke var særlig forskjell (gjelder omsorg og autonomi), eller så var det flere foreldre enn unge som kom inn på det i sine svar. Det var flere foreldre enn ungdom som la vekt på at foreldrene skulle følge opp skole, at de skulle vise respekt, og vennskap mellom foreldre og barn. Foreldrene var mye mer opptatt av samvær med barna, og de var mer opptatt av kjærlighet enn ungdommene var. De la også mer vekt på at de var sjef.

Det er verdt å legge merke til at det var tre tema som gikk igjen i svarene til mer enn halvparten av ungdommene; foreldre som viste omsorg, foreldre som viste respekt og foreldre som var sjefer. Men det er enda mer interessant at de samme tre temaene nevnes enda hyppigere i foreldrenes svar. Begge generasjoner er opptatt av det samme.

Det er ved første øyekast ikke like lett å oppdage mønstrene i den norske undersøkelsen slik det var med den israelske. Det er ingen klare forskjeller mellom de unge og deres foreldres svar å gripe fatt i. Det er her en direkte sammenligning med den israelske undersøkelsen får betydning. For det fenomen at det er liten kontrast mellom de unge og foreldrenes svar, blir i seg selv en kontrast når de norske dataene holdes opp mot de israelske.

Hvordan skal vi så forstå det bildet som framkommer når vi holder svarene opp mot de avgitt i den israelske undersøkelsen? Det første som synes klart, er at vi ikke finner igjen det klare skillet fra den israelske undersøkelsen mellom ungdom som vektlegger at den gode forelder viser omsorg, viser respekt og tillater autonomi i kontrast til foreldre som ser den gode forelder som en sjef og som en som følger opp skolearbeidet.

For de norske foreldrene er det omsorg som går igjen hyppigst, mens det er foreldre som sjefer som opptrer oftest blant de israelske. Det nest hyppigste temaet for de norske er kravet om respekt overfor ungdommene. Det står i skarp kontrast til israelske foreldre som nest oftest kommer inn på rollen som oppfølger av skolearbeidet. For de norske foreldrene er det også slik at mer enn halvparten er opptatt av det gode foreldreskap og rollen som sjef.

Ser vi så de norske ungdommenes svar i sammenheng med de israelske, får vi det følgende bilde. For begge materialene er det tre tema som går igjen i mer enn halvparten av svarene. For både de norske og de israelske ungdommene var omsorg det hyppigst refererte temaet. Mens det var ønsket om autonomi som var nest hyppigst blant de israelske, forekom dette temaet mye sjeldnere blant de norske. Blant dem kom ønsket om respekt som det nest hyppigste temaet. Omvendt var det mye færre blant de israelske ungdommene som nevnte respekt i sine svar. Kan dette bety at respekt blant norsk ungdom er et annet uttrykk for det som ytrer seg som krav om autonomi blant israelsk ungdom? For begge grupper var ønsket om foreldre som sjefer det tredje mest nevnte temaet.

Det er et samsvar mellom israelske og norske foreldre når det gjelder betydningen av sjefsrollen. Det var klart det mest hyppige temaet i besvarelsene til foreldrene som deltok i begge undersøkelsene. Det er også langt flere foreldre enn ungdommer i det norske materialet som vektlegger oppfølging av skolearbeidet som en del av gjøremålene til den gode forelder.

Men der stopper likhetspunktene. For i kontrast til det israelske materialet er disse kontroll- og disiplinoppgavene koblet sammen med omsorg, respekt og ønsket om samvær i det norske materialet. Dette blir enda tydeligere når det gjelder respekt. Seks av ti norske ungdommer kom inn på respekt og demokrati i sine beskrivelser av det gode foreldreskap, mens kun to av ti gjorde det samme blant de israelske. Forskjellen er likevel mest markert når det gjelder foreldrene. Nesten åtte av ti norske foreldre var opptatt av respekt og demokrati i husholdet, mens det var mindre enn en av ti israelske foreldre som var inne på dette i sine svar.

Der israelske ungdommer legger vekt på autonomi, og deres foreldre sjefsrollen, fremhever både norske ungdommer og deres foreldre respekt og demokrati. Israelske ungdommer synes å stå i en konflikt med sine foreldre om hva det gode foreldreskap inneholder. Det ser derimot ut til å herske stor grad av enighet mellom generasjonene i det norske materialet. Slik avtegner det seg et mønster. Israelske foreldre er autoritære sjef under press fra ungdom som ønsker mer autonomi. Den norske pappaen eller mammaen framstår som omsorgsarbeider og sjef i samme person for ungdom som ber dem om å være akkurat det; en kjærlig sjef.

Kjærlige sjef

Hva betyr så dette? Et mulig svar er at vi har å gjøre med en egen norsk likhetskultur som gir oss egne begreper om godt foreldreskap. Det er rimelig å tro at både norske og israelske forestillinger om godt foreldreskap er formet innenfor de samme moderniseringsprosessene. Fauske og Øia (2003) viser til at enkelte europeiske land ikke har gått like langt som de nordiske når det gjelder å stadfeste barns individuelle rettigheter. Men heller enn å dreie seg om ulikheter i modernisering og institusjonalisering av barn og unges oppvekst utenfor familien, kan dette tyde på at det finnes forskjeller når det gjelder de kulturelle rammene som moderniseringsprosessene foregår innenfor. Sammenligningen overfor kan tyde på det. Forskjellene som kommer fram i mønstrene i de to landene, synes å være for markerte til at vi kan forklare dem med henvisning til at den israelske ble foretatt tidligere enn den norske. Det dreier seg kun om snaut ti år.

Hennum (2002) sammenligner norsk med fransk barneoppdragelse. Den norske barneoppdragelsen, skriver Hennum, legger vekt på at barna må forstå hvorfor de er bedt om å gjøre det de er bedt om å gjøre, eller hvorfor noe er forbudt. Til forskjell behøver ikke grensesetting i fransk oppdragelse begrunnes. Et nei er et nei. I følge Hennum (2002) blir norsk

barneoppdragelse (i kontrast til fransk) normativt opptatt av å formidle «det gode og å skape det gode» hos barna. Norske barneforeldre er stadig vekkt opptatt med innkjøringsfaser hvor barna skal innføres i nye virkeligheter. I fransk barneoppdragelse dreier normbrudd seg om hvorvidt barn har handlet rett eller galt. I norsk oppdragelse vaskes en slik stillingtagen ut, hovedfokus blir i stedet på å finne bedre måter å overføre den gode handlemåte fra foreldre til barn. Det bildet vi får overfor av norske foreldre som kjærlige sjefer, tyder på at årsakene til de forskjellige Hennem finner, har å gjøre med ulikheter i de kulturelle rammene. Det kan synes som om den franske barneoppdragelsen, hvor et nei er et nei, ligger nærmere opp til det totalmønsteret som kom til syne i det israelske materialet, mens den norske skapelsen av det gode hos barna rammes inn av en likhetskultur hvor enhver autoritetshandling samtidig må kommunisere likhet.

Det er her argumentasjonen om en norsk likhetskultur har relevans. Det understrekes ofte at egalitet, eller «egalitær individualisme», er en sentral verdi felles for hele den vestlige verden, men at det er en særlig viktig forestillingsverden i Norge. Lien, Lidén og Vike (2001) har nylig skrevet en oversikt over studier av likhetskultur i Norge. De framhever Barnes (1954) tidlige arbeid om likehetsidealet som førte til konsensusorientering i norsk lokalpolitikk, Marianne Gullestads (1989) fokus på samhandlingskoder knyttet til forestillinger om likhet samt Haugens (1978) om forvaltning av utilgjengelighet.

Dette er klassiske arbeider som setter forestillinger om en norsk likhetskultur i sentrum av analysene. Det sentrale ved likhetstankegangen i disse arbeidene er at likhet skaper forutsetninger for samhandling hvor faktisk ulikhet mellom samhandlingspartene underordnes og underkommuniseres. I en likhetskultur foregår samhandling mellom partene basert på en forestilling om at de er like; der hvor ulikheten blir for stor, bryter samhandlingen sammen. Det er i lys av dette perspektivet jeg tror vi best kan forstå det mønsteret som kommer fram i forestillingene om godt foreldreskap når norske respondenter sammenlignes med israelske. Israelske ungdommer legger vekt på at gode foreldre gir dem autonomi, mens deres foreldre legger vekt på at gode foreldre er sjefer. En slik kontrast i synet på foreldreskap vil være vanskelig å kommunisere innenfor rammene av en likhetskultur fordi det ville innebære en ide om at ungdom og voksne er grunnleggende forskjellige. Det ville med andre ord forutsette at samhandling var basert på at ungdom er vesensforskjellige fra sine foreldre. Slik er det nok med relasjonen mellom ungdom og voksne i Israel. Den bygger ikke på noen forestilling om likhet mellom generasjonene. Tvert i mot er det rimelig å tro at samhandlingen mellom dem er basert på at de er ulike. Vi finner at norsk ungdom og deres foreldre deler en forestilling om at en god forelder er sjef og omsorgsperson

på samme tid. Overensstemmelsen i ungdommenes og foreldrenes forestillinger, som blir synlig i kontrast til generasjonsspriket i det israelske materialet, kan forklares som et produkt av en likhetskultur. Det er jo rimelig at når likhet framheves, så vil det reflekteres i forestillingene som framkommer. Men i tillegg tyder også *innholdet* i forestillingene som framkommer, på at godt foreldreskap rammes inn av en enighet om at foreldre og barn er like. Foreldre får autoritet som sjefer bare dersom de greier å manøvrere innenfor rammen av at barn og voksne er like. Det er både ungdom og foreldre enige om. Slik oppfyller både overensstemmelsen og selve innholdet de underliggende kulturelle forventningene om likhet. Norske ungdommer krever ikke autonomi fra foreldre som vil være sjefer over dem, både barn og voksne formidler at gode foreldre må være i stand til å utøve sin rolle innenfor rammen av at ungdom og foreldre er like. Enigheten mellom dem om hva godt foreldreskap innebærer, styrker deres samhandling.

Paradoksalt er det, som Gullestad (2002:82) skriver, at det er der hvor samhandlingspartene lykkes med å framheve det de har felles, at det er størst mulighet for å få aksept for deres individuelle ulikhet. Med andre ord er det slik at enigheten om at barn og voksne er like, gjør at alle får større mulighet til å dyrke individuelle ulikheter. Men det blir nok, som Gullestad framhever, nødvendig med unngåelse og avstand når norsk ungdom skal utforske ulikhet. Sammenligningen overfor viser da også at det er særlig når det gjelder samvær at det er ulike oppfatninger mellom norske foreldre og deres barn. Foreldrene inkluderer mye hyppigere samvær som en del av godt foreldreskap, enn det ungdommene gjør. Antakelig har dette å gjøre med at enigheten som hersker mellom generasjonene om hva foreldreskap består i, gjør det nødvendig for ungdom med egne arenaer hvor foreldrene ikke har tilgang. Unngåelsen av samvær blir en måte å unngå kravene om likhet.

Studier av norske samfunnsforhold i lys av de egalitære trekkene ved norske væremåter og kultur har kanskje i mindre grad fokusert på relasjonene internt i hushold og familier. Men de kontrastene som framkommer mellom den israelske og den norske undersøkelsen, styrker forestillingen om at norsk foreldreskap på tvers av generasjonene har å gjøre med kulturelle forventninger hvor gode foreldre både skal formidle verdissetinger knyttet til likhet, samtidig som godt foreldreskap også dreier seg om grensesetting; det å sette grenser mellom rett og galt. Kanskje er det dette som gjør at vi så lett finner hverdagshistorier om problematisk grensesetting? De situasjonene hvor foreldre i Norge må lære barn å skille mellom rett og galt, er samtidig situasjoner hvor likhetskulturen formidles og læres.

Sammenligningen tyder på at de israelske funnene reflekterer den type barneoppdragelse Hennem (2002) finner i Frankrike. Denne barneoppdra-

gelsen skiller seg fra den norske ved at den er mer entydig opptatt av grensesetting, der norske forestillinger om grenser blandes sammen med ønske om å formidle likhetsidealer. Israelske foreldre er opptatt av sin rolle som oppdragere og det synes samtidig logisk at de israelske ungdommene på sin side er opptatt av løsrivelse fra sine oppdragere, og at de derfor rapporterer ønsker om større grad av autonomi og selvråderett. I forlengelsen av dette er det rimelig å tro at den enigheten vi finner mellom norske ungdom og deres foreldre om foreldre som kjærlige sjefer, styrker forestillingen om at norsk foreldreskap er tuftet på sterke likhetsidealer.

Samtidig er det også grunn til å spørre seg om ikke vektleggingen av respekt blant norsk ungdom kanskje får den samme betydningen autonomi får blant israelsk ungdom. Har respekt i en likhetskultur samme rolle som autonomi får i en generasjonsrelasjon hvor samhandling foregår på basis av ulikhet? Det kan synes logisk at når foreldrerelasjonen bygger på ulikhet, blir det viktig for ungdom i en løsrivelsesfase å fokusere på egen autonomi i forhold til foreldrene. Det er like logisk at der hvor foreldrerelasjonen er basert på likhet, blir det viktig for løsrivelsen å oppnå respekt og rett til lik deltakelse.

Avslutningsvis kan det diskuteres om den kontrasten vi finner mellom de kulturelle mønstrene i det norske og det israelske materialet, egentlig dreier seg om at likhetskulturen er et karaktertrekk forbeholdt noen mer enn andre. En alternativ fortolkning kan være å se på likhetskultur som et trekk ved moderne samfunn generelt, men at den slår inn på ulike måter ulike steder. Det kan jo være like plausibelt å forklare de forskjellene vi ser med at likhetsidealene i Israel bygger på autonomi og selvråderett, mens de i Norge bygger på respekt. Kanskje er det slik at de samme likhetsidealene noen steder åpner for åpen ulikhet i samhandling fordi likhet er koblet til autonomi, mens de ikke tolererer ulikhet andre steder fordi idealene er koblet til respekt.

Sluttpoeng

Sammenligningen tyder på at vi har å gjøre med norsk foreldreskap som i det minste skiller seg klart fra tilsvarende forestillinger i Israel. Datagrunnlaget er begrenset, og Israel og Norge er land som ligger langt fra hverandre geografisk, politisk, sosialt og kulturelt. Men sammenligningen viser at norsk ungdom og deres foreldre i stor grad er samstemte om hva godt foreldreskap innebærer – og denne enigheten skiller dem fra det mønstret vi finner blant ungdom og foreldre i Israel. Både unge og eldre deler den samme ideen om foreldre som er opptatt av omsorg og respekt for ungdommene i husholdet, samtidig som de er sjefer. Nettopp fordi forskjellene er så

markante, samtidig som det er rimelig å tro at begge samfunn, det norske og det israelske, er berørt av de samme moderniseringsprosessene, er det grunn til å anta at forskjellene i noen grad har å gjøre med forskjeller i de kulturelle rammene som forestillingene om godt foreldreskap skapes innenfor.

Dette betyr igjen at der hvor relasjonen mellom ungdom og foreldre bygger på forestillinger om at ungdom og voksne *ikke* er like, som i Israel, kan hovedutfordringen være knyttet til konflikthåndtering. I slike situasjoner vil det nok ofte være behov for å oppnå tilstrekkelig enighet slik at kompromisser og forhandlinger kan gjennomføres. I norsk sammenheng tyder denne sammenligningen derimot på at den største utfordringen er pulverisering av ansvar og utydelig grensesetting når foreldre står overfor ungdom som deres rollemodeller. Dette skyldes at relasjonen mellom foreldre og ungdom bygger på at de er like. Det er på ingen måte enkelt å sette grenser og stille noen til ansvar når slike oppgaver skal forvaltes overfor samhandlingspartnere som skal behandles som likemenn. Både unge og gamle forventer av gode foreldre at de skal respektere kravene til likhet og være sjefer på samme tid. Det å håndtere likhet og være sjef samtidig er på ingen måte noen enklere oppgave enn å håndtere konflikter. Men utfordringen er annerledes. Resultatet kan fort bli unngåelse av samvær og uklare roller. Det kan være vel så vanskelig tematikk å gripe fatt i som de kommunikasjonssammenbruddene vi ellers ser i åpne konflikter. Det er antakelig ingen ny situasjon heller, men det er ikke alltid at utfordringene vi står overfor, er viktige bare fordi de er nye.

Denne sammenligningen tyder på at vi ikke bare skal se på familie- og husholdsrelasjoner som et resultat av moderniseringsprosesser der individualisering har erodert verdien av kollektivet og redusert familiefelleskapet til en forhandlingsenhet for moderne individer med kryssende interesser. Husholdene er trolig formet av at forestillinger om likhet mellom deltakerne har fått tiltagende betydning. Det kan godt tenkes at likhetskulturen overalt er vevd inn i forestillingen om hva moderne samfunn er, men at tanken får ulike uttrykk forskjellige steder. I dette perspektivet kan ideen om foreldre og barn som grunnleggende autonome være et annet uttrykk for den samme forestillingen som i Norge formuleres som et krav om respekt for likhet. Kanskje er ideen om autonome individer et vel så godt kulturelt utgangspunkt for de moderniseringsprosessene hvor hushold blir forhandlingsenheter, som ideen om respekt for like individer. Individer som er enige i at de er ulike, kan stå bedre rustet til å møte utfordringene når familien blir en forhandlingsenhet enn individer som legger vekt på at de er like. Det kan rett og slett være at forhandlingssituasjonen mellom autonome parter er tydeligere enn forhandlingen som foregår mellom like parter. Forestillingen om likhet

har uansett eksistert over lang tid i Norge og formet de familierelasjoner vi har i moderne hushold. Forskjellene som framkommer i sammenligningen, understreker betydningen av å ha med kulturperspektiv når vi for eksempel ønsker å gjøre studier av hushold i flerkulturelle samfunn. Når vi står overfor familier med ulik posisjon i forhold til vår pågående migrasjonshistorie, må vi ikke bare se på moderniseringsprosesser, men også på de kulturelle rammene som regulerer familierelasjonene. Det er slettet ikke sikkert at likhetskulturen slik den har vært praktisert i Norge, i alle sammenhenger bør være en modell andre former skal måles etter. Likhet koblet til autonomi er ikke noe dårlig alternativ å holde opp i mot likhet basert på respekt.

Noter

1. Takk til Olve Krange, Elisabeth Backe-Hansen, Nicole Hennem, Tormod Øia, og to konsulenter for nyttige kommentarer.
2. Magen 1994:175: «What is a good parent in your opinion?»
3. At denne sammenligningen gjennomføres mellom nettopp Israel og Norge, skyldes at det kun er her vi finner undersøkelser gjennomført etter samme design. Spørsmålet ble inkludert i den norske undersøkelsen fordi man var blitt kjent med den israelske.

Litteratur

- Backe-Hansen, E. (2002a). *Tverrnasjonal komparativ barneforskning. Muligheter og utfordringer*. Seminarrapport. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst velferd og aldring.
- Backe-Hansen, E. (1999). Barn og unge sett med egne og voksnes øyne. I A-M. Jensen, E. Backe-Hansen, H. Bache-Wiig og K. Heggen (red.): *Oppvekst i barnets århundre. Historier om tvetydighet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Backe-Hansen, E. (2002a). Er det behov for tverrnasjonal, komparativ barneforskning? I Backe-Hansen, E. (red.). *Tverrnasjonal komparativ barneforskning: Muligheter og utfordringer*. 7–20. Seminarrapport. Oslo, NOVA, rapport 17/02.
- Backe-Hansen, E. (2002b). Young people between home and school. I R. Edwards (red.): *Children, home and school. Regulation, autonomy or connection?* London: Routledge/Falmer Books.
- Bakken, A. (1998). *Ungdomstid i storbyen*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst velferd og aldring.
- Barnes, J. A. (1954). Class and Committees in a Norwegian Island Parish. *Human Relations*, 7:39–58.

- Coleman, J. C. (1997). The Parenting of Adolescents in Britain Today. *Children and Society*, 11:44–52.
- Fauske, H. og T. Øia (2003). *Oppvekst i Norge*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Gullestad, M. (1989). *Kultur og hverdagsliv*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gullestad, M. (2002). *Det norske sett med nye øyne. Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haugen, I. (1978). Om forvaltning av utligning. Et perspektiv på studiet av boligmiljø og samværsform. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 19(5–6):405–414.
- Hennum, N. (2002). *Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder. Om å være mor og far for norsk ungdom*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Holter, H. (1975). *Familien i klassesamfunnet*. Oslo: Pax.
- Klausen, A. M. (1984). *Den norske væremåten. Antropologisk søkelys på norsk kultur*. Oslo: Cappelen.
- Krogstad, A. (2000). Antropologisk sammenlikning i «tykt» og «tynt»: Ti kjetterske teser. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 11(2):88–107.
- Lien M, Lidén og Vike (2001). *Likhetens paradokser. Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Storvoll, E. & G.H. Moshuus. (2003). Use of Leisure Time, Problem Behaviour, and Aspirations for the Future Among Norwegian Youth. In Ministry of Children and Family Affairs: *National Report on Youth Policy in Norway*. Oslo: Ministry of Children and Family Affairs.
- Magen, Z. (1994). Good Parents: Comparative Studies of Adolescents' Perceptions. *Current Psychology*, 13(2):172–184.
- Øia, T. (1998). *Generasjonskløften som ble borte: ungdom, innvandrere og kultur*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.

English Summary

Norwegian Parenthood – An exercise in cultural equality

We often maintain that Norway is having a culture of equality. But what relevance does the concept of cultural equality hold for Norwegian ideas of «good parenting»? Two investigations into expressions of «good parenting» are compared. Magen's investigation conducted in Israel with a sample of youth and their parents was later replicated in Norway. In both investigations the questionnaire included an open question: «What is a good parent in your opinion?» The comparison shows remarkable difference in the patterns of the answers given. In the original Israeli investiga-

tion the youth expected the good parent to endorse their autonomy, whereas their parents emphasized the importance of parental authority. In contrast, in the Norwegian sample, both the youth and their parents emphasized the same; namely that the good parent should be an authority, as well as show understanding and support. It is argued that the difference in patterns exceeds the kind of variations to be expected by societies undergoing the same modernity processes. A focus on cultural context is suggested as a supplementary perspective, and the importance of the culture of equality, as a sustainable framing of the Norwegian views on good parenting, is discussed. But rather than to argue that parenting is based on equality in Norway and not in Israel, it is suggested that ideas of equality is a central tenet within modernity processes in both countries. Ideas of equality in Israel can be related to ideas of autonomy, whereas in Norway the same ideas are related to respect.